

economic board
groningen

MONITOR NOORD-GRONINGEN 2018

Appingedam

MONITOR NOORD-GRONINGEN 2018

Monitor 2018

Economic Board Groningen (EBG) heeft als doel de economie in het aardbevingsgebied (9 gemeenten, vanaf nu Noord-Groningen genoemd) een nieuwe impuls te geven. Daartoe kan EBG middelen inzetten om op basis van haar programma initiatieven te ondersteunen die de regio economisch versterken.

EBG wil de impact van haar activiteiten en programma's kunnen volgen en benchmarken, tegen de achtergrond van de economische situatie in Noord-Groningen. Het gaat vooral om de effecten op werkgelegenheid en bedrijvigheid, de belangrijkste doelstellingen van EBG.

Daartoe heeft EBG de Hanzehogeschool Groningen, in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen, gevraagd een Programmamonitor te ontwikkelen. De eerste meting is gepubliceerd eind 2016 (met gegevens tot en met 2015). Bijgaand rapport (gepubliceerd november 2018) is de vervolgmeting en focust op de ontwikkelingen in de afgelopen twee jaar.

In deze Programmamonitor worden de volgende indicatoren nader bekeken:

- 1) Bevolkingsontwikkeling: deze demografische indicator geeft een indruk van de dynamiek van een gebied

- 2) A Opleidingsniveau: het opleidingsniveau van de (beroeps)bevolking is een indicator voor de mate waarin de bevolking in staat is om in te spelen op eisen die economische ontwikkelingen met zich mee brengen
 B Inkomensniveau: het gemiddelde inkomen is een indicator voor de sociaal-economische positie van de inwoners van een gebied
- 3) A Werkgelegenheid
 B Werkloosheid
 C Relatie Noord-Groningen met de rest van de provincie
- 4) Bedrijvigheid in Noord-Groningen (onder andere het bruto 'gemeentelijk product', nieuw in deze monitor)

Waar mogelijk en relevant wordt Noord-Groningen gebenchmarkt ten opzichte van andere gebieden en krimpregio's in Nederland. Er is naar gestreefd de meest recente bronnen t/m 2017 te gebruiken. In enkele gevallen waren tijdens de ontwikkeling van deze monitor geen recentere gegevens dan 2016 of zelfs in één geval 2015 beschikbaar.

Aangezien in deze monitor wordt uitgegaan van de situatie in 2017, zijn wijzigingen in de gemeentegrenzen per 1 januari 2018 niet meegenomen.

Conclusies

Op basis van deze Programmamonitor, die dus als een vervolg op de 'nulmeting' uit 2016 kan worden gezien, kan het volgende worden geconcludeerd.

In navolging van de vorige monitor geldt nog steeds dat Noord-Groningen:

- 1) De kenmerken heeft van een *perifere krimpregio* met als extra nadeel aardbevingen.
- 2) Heterogeen is: grote verschillen tussen de 9 gemeenten.
- 3) Sterk afhankelijk is van de economie buiten de regio: zo werkt meer dan de helft van alle werkenden in Noord-Groningen buiten die regio. Deze dynamiek is ook toegenomen in 2017.

De meest opvallende nieuwe bevinding is dat daar waar in andere krimpregio's sprake is van herstel van de werkgelegenheid in 2017, dit in Noord-Groningen nog niet zichtbaar is.

Deze monitor is nog te vroeg om de directe effecten van de programma's en middelen van EBG te laten zien, aangezien de meeste programma's pas in 2016-2017 zijn opgestart en de meeste cijfers uit dezelfde periode zijn. Deze monitor geeft daarom de achtergrond weer waartegen de EBG programma's zijn opgestart.

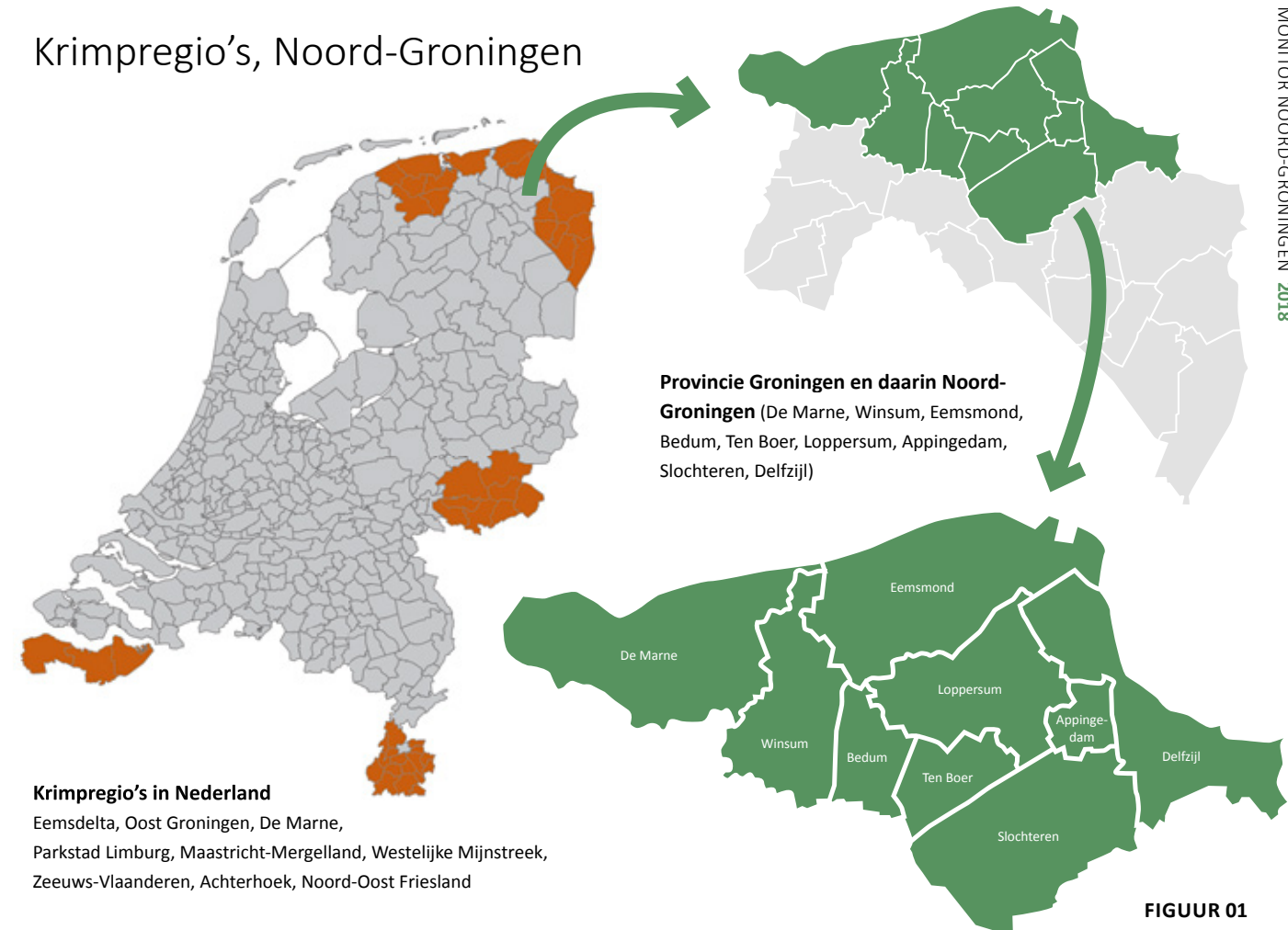

René Bolhuis van Horus View and Explore BV in Bedum
Foto: Corné Sparideans

Krimpregio's, Noord-Groningen

Om de resultaten in een context te kunnen plaatsen wordt de ontwikkeling van Noord-Groningen vergeleken met: de stad Groningen; de rest van de provincie Groningen (exclusief de stad Groningen); andere krimpgebieden in Nederland (exclusief de regionale hoofdsteden) en Nederland als geheel. Op deze wijze ontstaat een benchmark waartegen ontwikkelingen kunnen worden afgezet. **Figuur 01** geeft Noord-Groningen en de krimpregio's in Nederland weer.

Krimpregio's, Noord-Groningen

Een molen van EAZ Wind
Foto: Stella Dekker

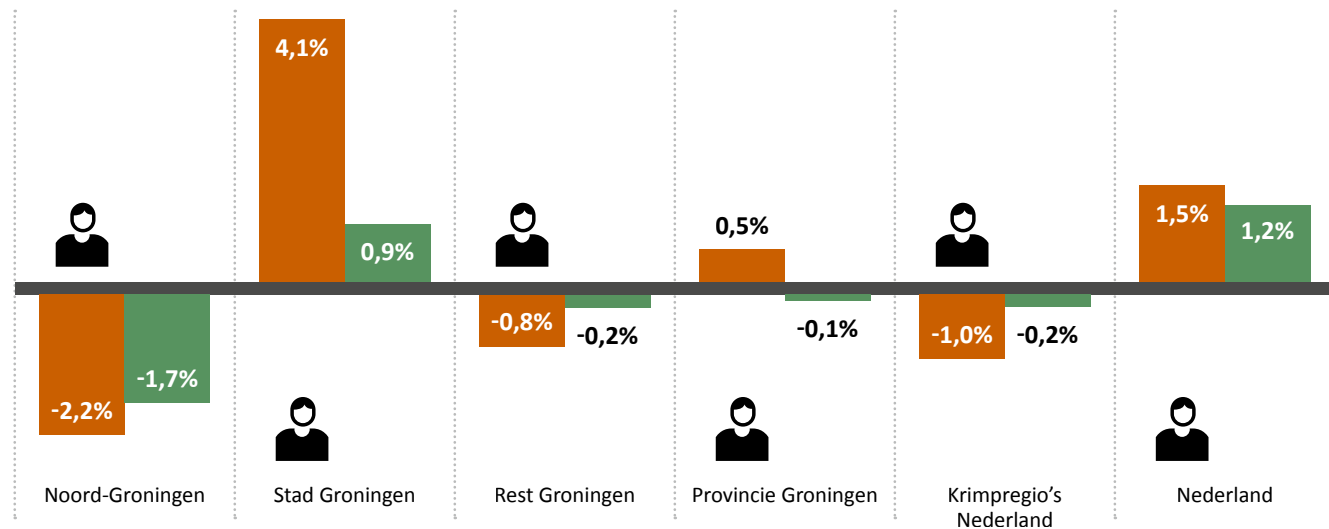
1 Bevolkingsontwikkeling

De krimp van de bevolking ligt in Noord-Groningen tussen 2016-2018 hoger dan in de vergeleken gebieden. Wel is de krimp in dit gebied in deze periode iets lager dan tussen 2012 en 2016 (Figuur 02).

2012-2016

2016-2018

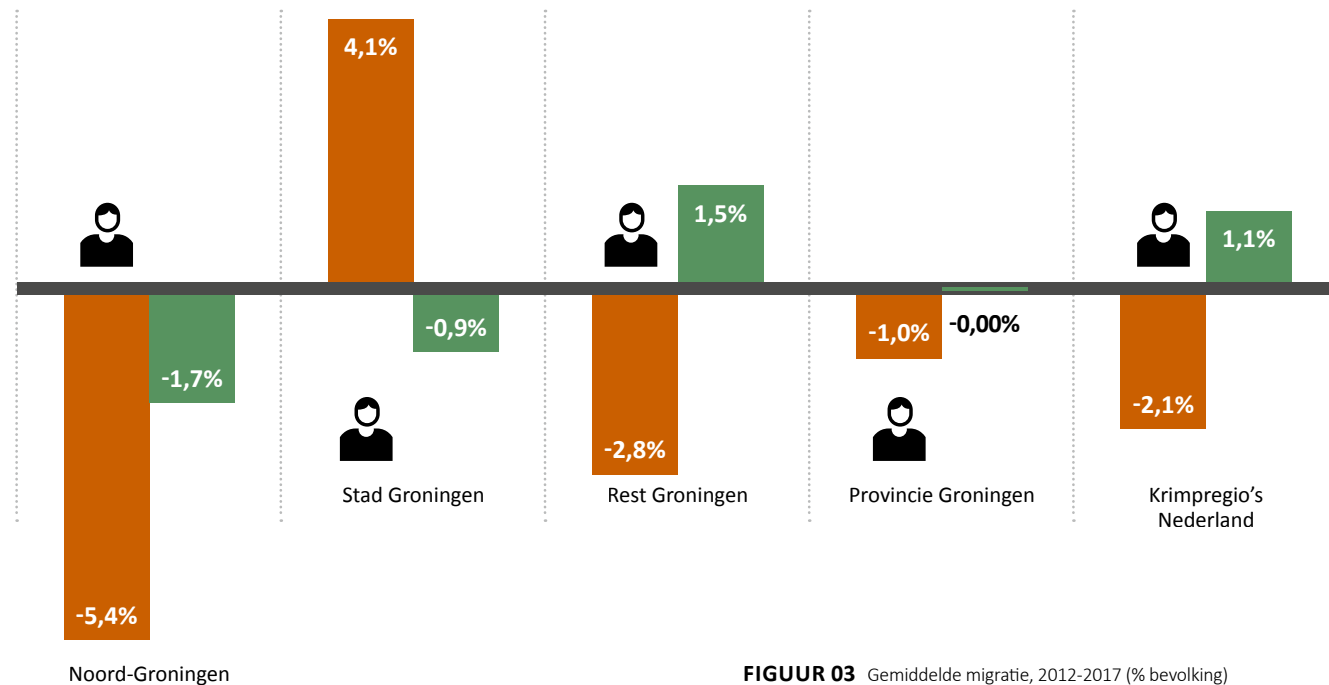
FIGUUR 02 Gemiddelde bevolkingsgroei/krimp, 2012-2018

1 Bevolkingsontwikkeling

De migratie is voor Noord-Groningen in 2016 en 2017 negatief, maar minder hoog dan tussen 2012 en 2015. Er zijn dus meer mensen vertrokken dan zich hebben gevestigd. De rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland laten een positief resultaat zien (Figuur 03).

Gemiddeld 2012-2015

Gemiddeld 2016-2017

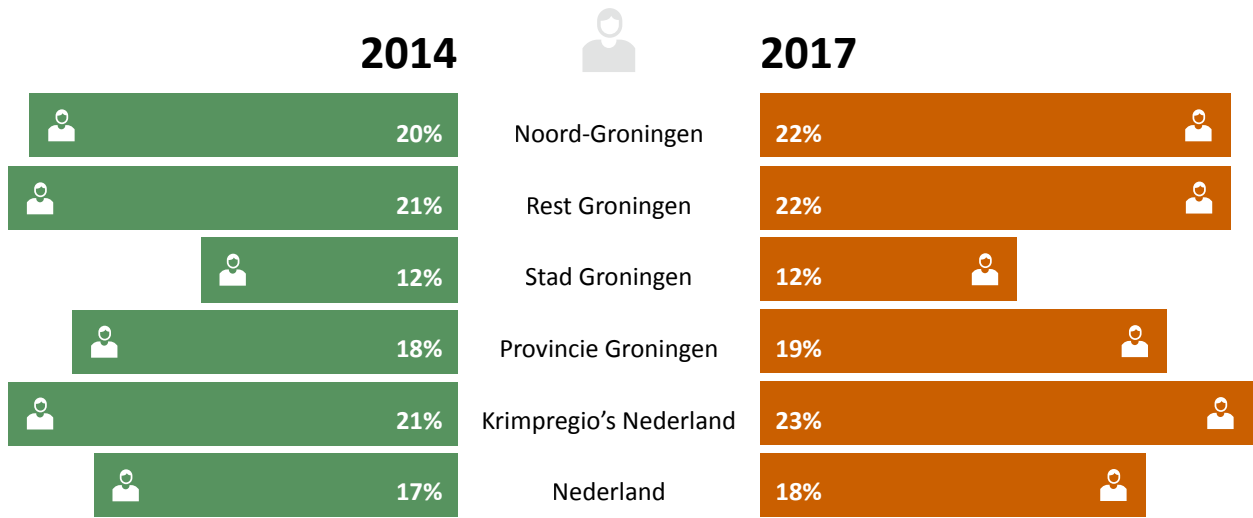
FIGUUR 03 Gemiddelde migratie, 2012-2017 (% bevolking)

1 Bevolkingsontwikkeling

De vergrijzing heeft zich in Noord-Groningen in 2017, evenals in de meeste andere regio's, verder doorgezet. De situatie komt sterk overeen met de situatie in de rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland (**Figuur 04**).

Miranda Kleinmeulman voor haar schoonheidssalon in Sauwerd
Foto: Johan Bosma

FIGUUR 04 Bevolkingspercentage 65 jaar en ouder, 2014/2017

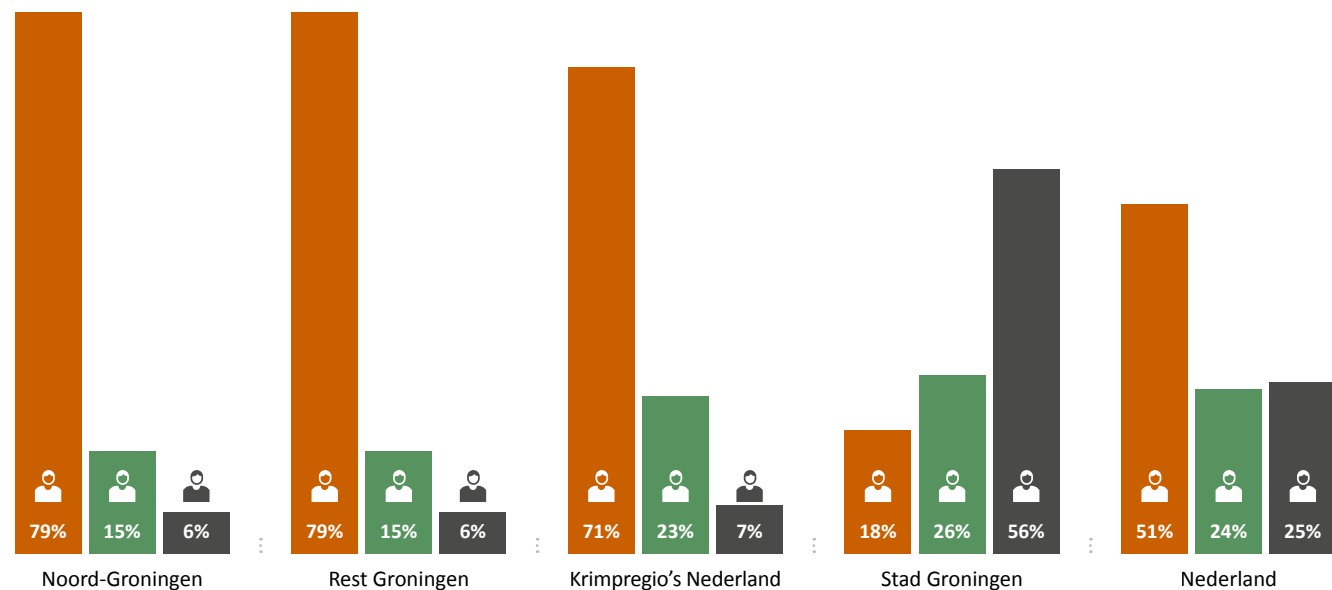

2A Opleidingsniveau

Figuur 05 laat zien hoe de gediplomeerden in 2016 in de regio's zijn verdeeld over de verschillende onderwijssoorten. In Noord-Groningen hebben verreweg de meeste studenten hun diploma behaald op het MBO. Het aandeel studenten dat is afgestudeerd aan het HBO of het WO is veel lager. Hetzelfde

beeld zien we ook in de rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland. Wel zijn in de krimpregio's relatief meer studenten afgestudeerd aan het HBO. De Stad Groningen wijkt hier duidelijk van af, hier zijn de meeste studenten afgestudeerd aan het WO.

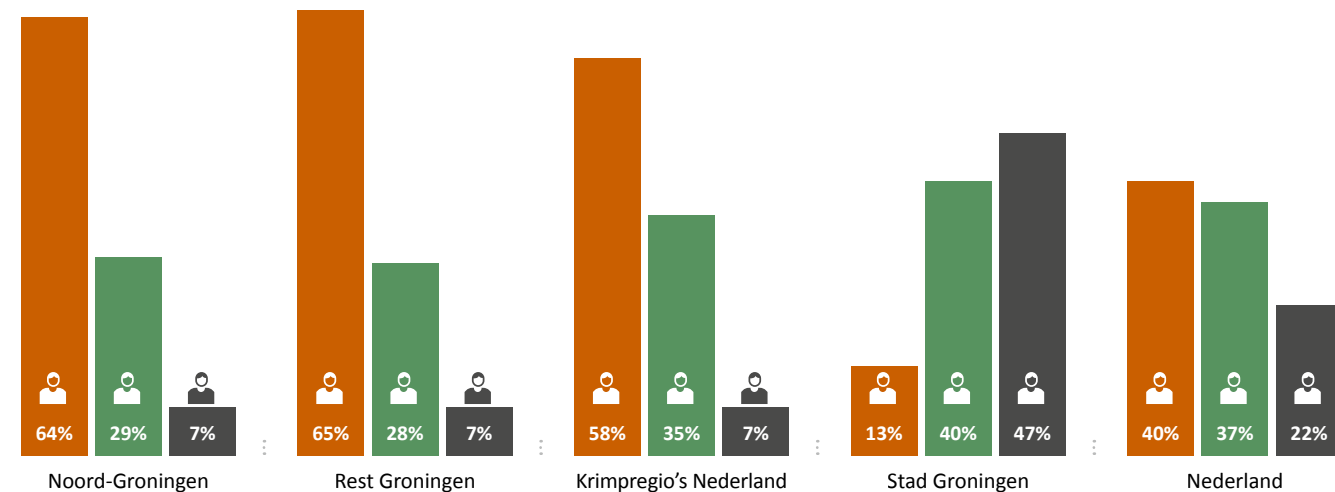
FIGUUR 05 Gediplomeerden, 2016 (in % naar onderwijssoort)

MBO HBO WO

2A Opleidingsniveau

Figuur 06 laat zien hoe de leerlingen en studenten in het studiejaar 2016/2017 zijn verdeeld over de verschillende onderwijssoorten. In Noord-Groningen, de rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland volgen duidelijk de meeste

studenten onderwijs op MBO-niveau. In de krimpregio's is het HBO relatief goed vertegenwoordigd. De Stad Groningen laat een duidelijk afwijkend beeld zien: de meeste studenten studeren aan het HBO of WO.

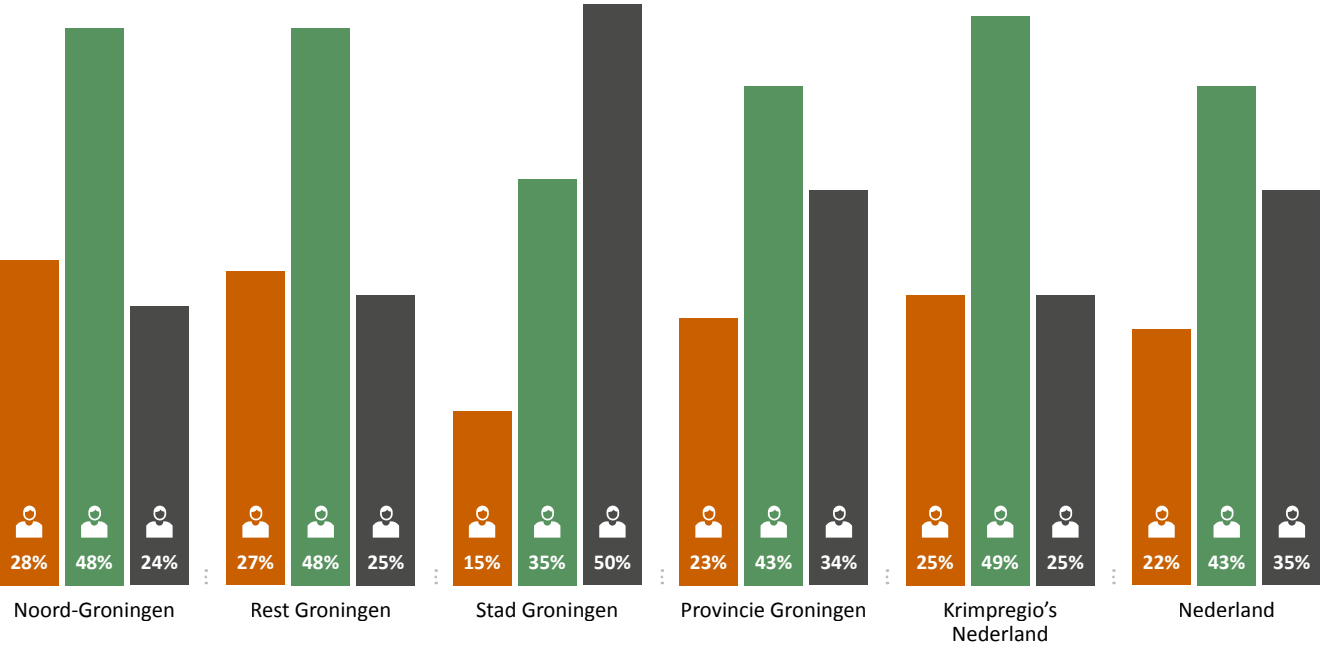
FIGUUR 06 Leerlingen, deelnemers en studenten, 2016/17 (in % naar onderwijssoort)

MBO HBO WO

2A Opleidingsniveau

Figuur 07 laat het opleidingsniveau van de beroepsbevolking in de verschillende regio's zien. De meeste mensen in Noord-Groningen (bijna de helft) beschikken over een middelbaar opleidingsniveau. Ongeveer een kwart heeft respectievelijk

een laag of een hoog opleidingsniveau. Hetzelfde beeld zien we in de rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland. De stad Groningen wijkt hier duidelijk van af, de helft heeft hier een hoog opleidingsniveau.

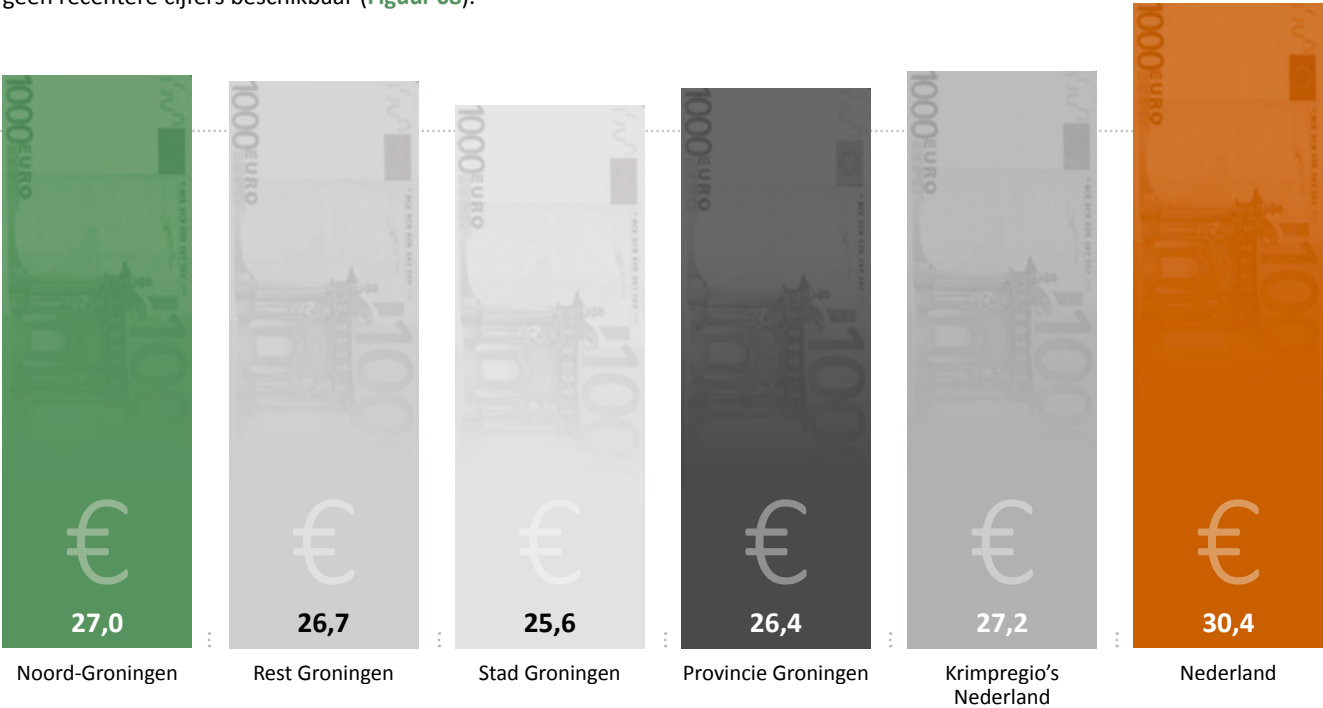

FIGUUR 07 Opleidingsniveau beroepsbevolking, 2016 (in % naar niveau)

Laag Middelbaar Hoog

2B Inkomensniveau

Het gemiddeld persoonlijk inkomen ligt in Noord-Groningen ongeveer op hetzelfde niveau als in de rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland. Er zijn in september 2018 nog geen recentere cijfers beschikbaar (**Figuur 08**).

FIGUUR 08 Gemiddeld persoonlijk inkomen, 2015 (inkomensontvanger, bruto, x €1.000)

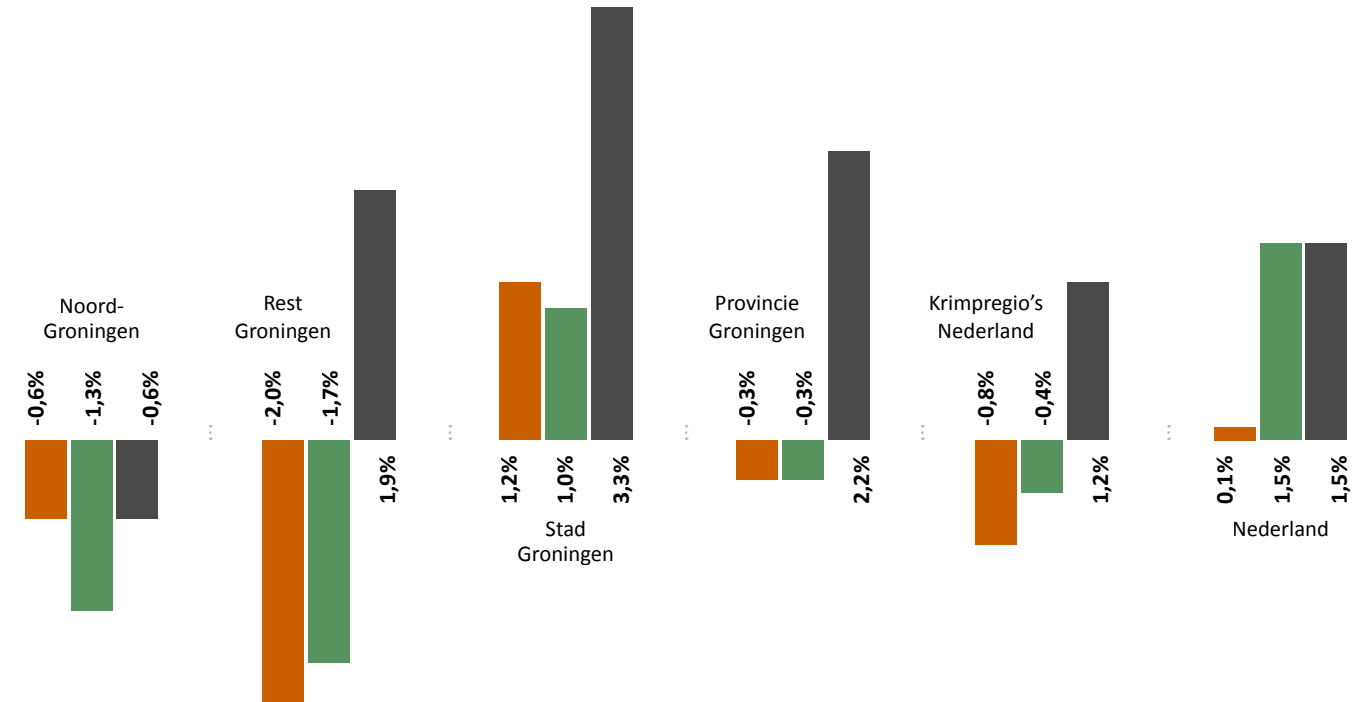

Janiene de Lange van Nettie Zorgdichtbij in Delfzijl
Foto: Henk Veenstra

3A Werkgelegenheid

De werkgelegenheid is in Noord-Groningen in 2017 gedaald. Wel is de daling minder sterk dan in 2016. De rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland laten in 2017 een groei zien, waar er in deze beide regio's in 2016 nog sprake was van een daling. Opmerkelijk is de sterke groei van de werkgelegenheid in 2017 in de Stad Groningen (**Figuur 09**).

3A Werkgelegenheid

FIGUUR 9 Ontwikkeling werkgelegenheid, 2015-2017 (in % groei/krimp)

2015 2016 2017

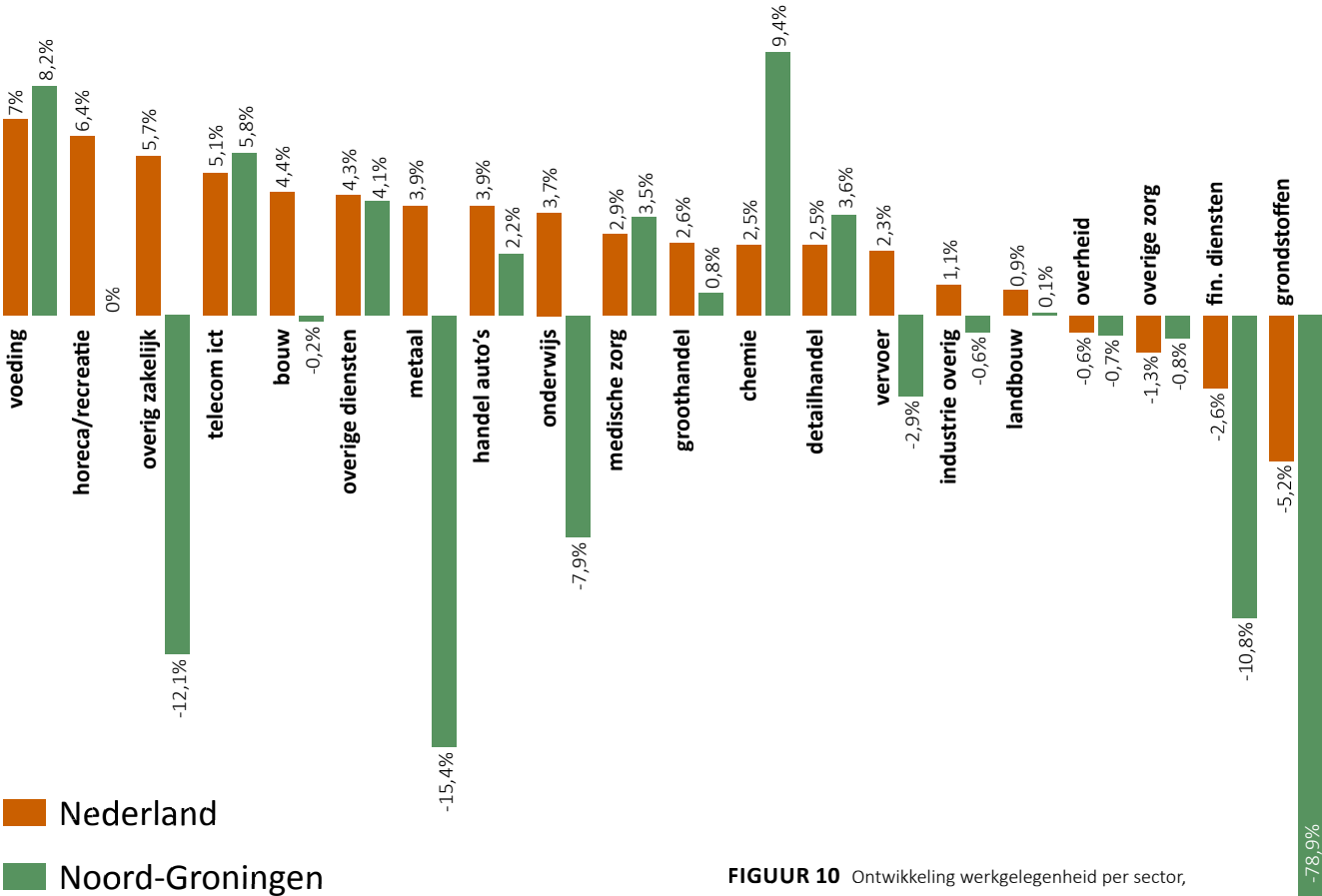
Monique Schoonhoven en Bert Knol van Omega Green in de Eemshaven
Foto: Omega Green

3A Ontwikkeling werkgelegenheid

Werkgelegenheidsgroei zien we tussen 2015 en 2017 in Noord-Groningen vooral in de chemische industrie, de voedingsindustrie en in de telecom- en ict sector. Met name de groei in de chemische industrie is aanmerkelijk hoger dan in de rest van Nederland (Figuur 10).

Een daling van de werkgelegenheid is vooral zichtbaar in de metaalindustrie, de zakelijke dienstverlening en het onderwijs. In Nederland is er in deze sectoren sprake van werkgelegenheidsgroei. Ook bij de financiële diensten en de productie van grondstoffen (verminderde gaswinning) zien we een sterke daling (Figuur 10).

3A Werkgelegenheid

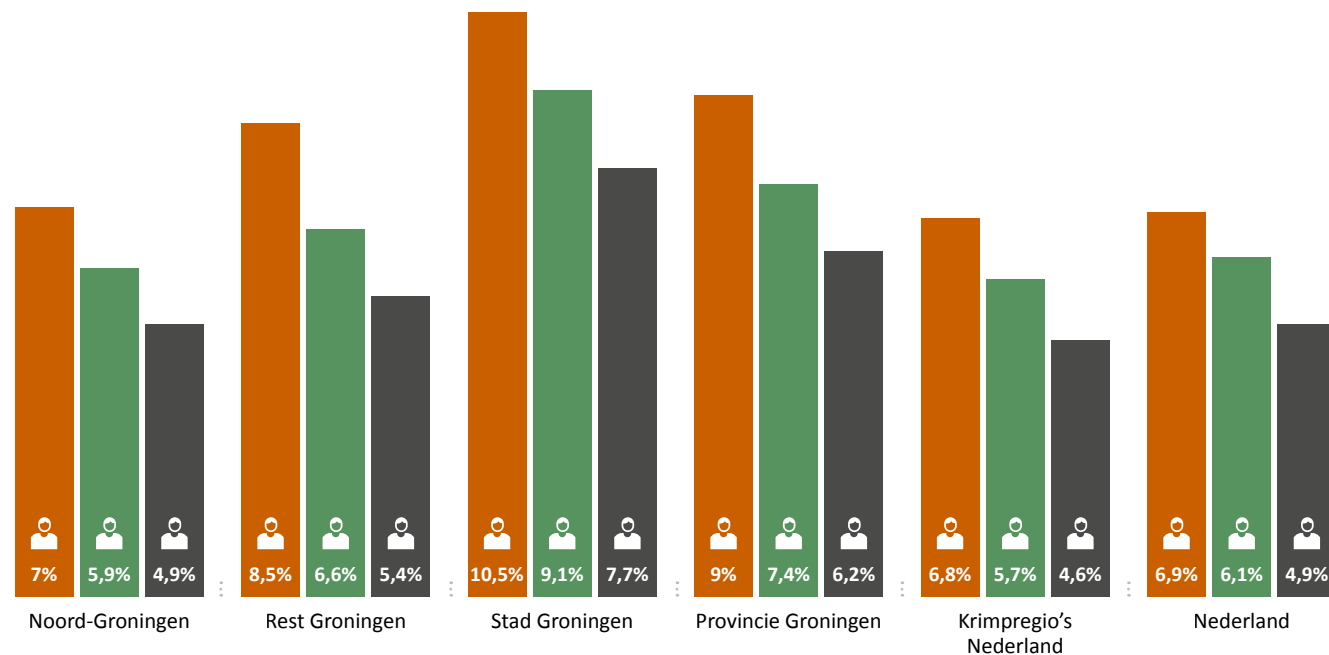
Nederland
Noord-Groningen

FIGUUR 10 Ontwikkeling werkgelegenheid per sector, 2015-2017 (in % groei, krimp)

3B Werkloosheid

De daling van de werkloosheid in Noord-Groningen, die zich in 2016 ten opzichte van 2015 inzette, heeft zich in 2017 ten opzichte van 2016 doorgezet. Dit is eveneens in de andere

gebieden het geval. Het werkloosheidspercentage is in Noord-Groningen lager dan in de rest van Groningen en ligt op het niveau van de krimpregio's in Nederland (**Figuur 11**).

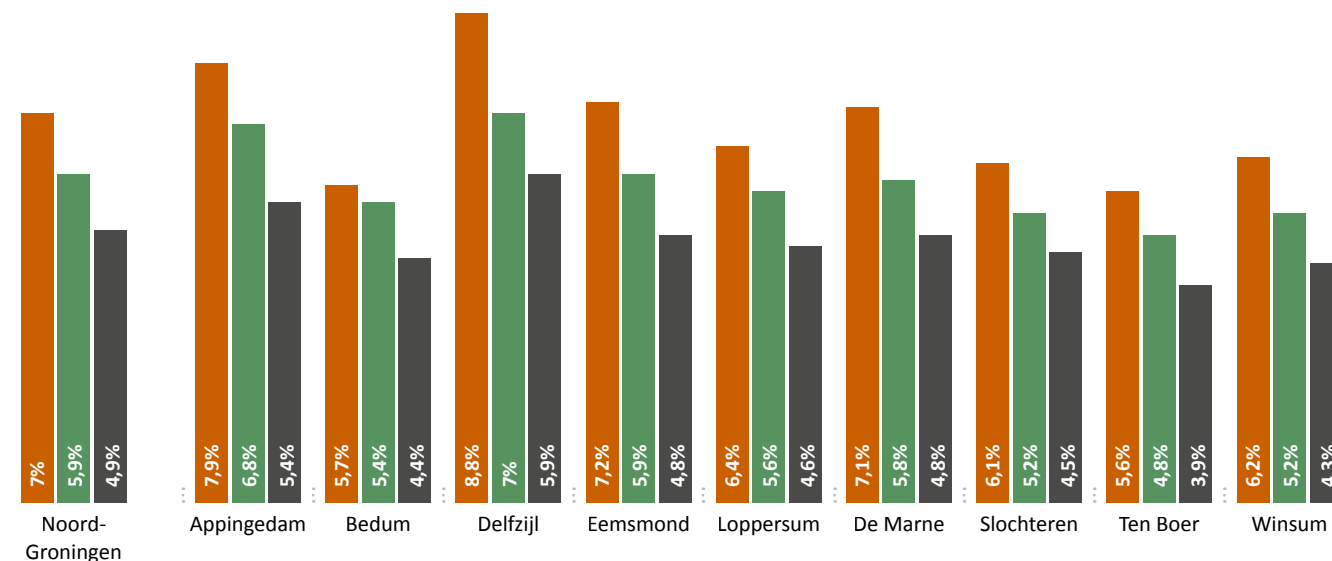

FIGUUR 11 Ontwikkeling werkloosheid, 2015-2017 (in % beroepsbevolking)

3B Werkloosheid

In alle gemeenten in Noord-Groningen is de werkloosheid in 2017 ten opzichte van 2016 in meer of mindere mate gedaald. Dit was eveneens het geval in 2016 ten opzichte van 2015. Wel zijn er nog duidelijke verschillen te zien in het niveau van de werkloosheid tussen de gemeenten. De werkloosheid is in de

gemeenten die grenzen aan de Stad Groningen lager dan in de overige gemeenten. Hoewel de werkloosheid in Delfzijl en Appingedam nog boven het gemiddelde van Noord-Groningen ligt, is er in beide gemeenten sprake van een duidelijke daling (**Figuur 12**).

FIGUUR 12 Werkloosheid Noord-Groningen per gemeente, 2015-2017 (in % beroepsbevolking)

3c Relatie Noord-Groningen met de rest van de provincie

De pendeltabel geeft de interactie tussen Noord-Groningen en de omringende regio's weer voor de werkgelegenheid. De tabel laat vooral het verschil zien tussen waar werknemers wonen en werken. Er wonen **49.800** werknemers in

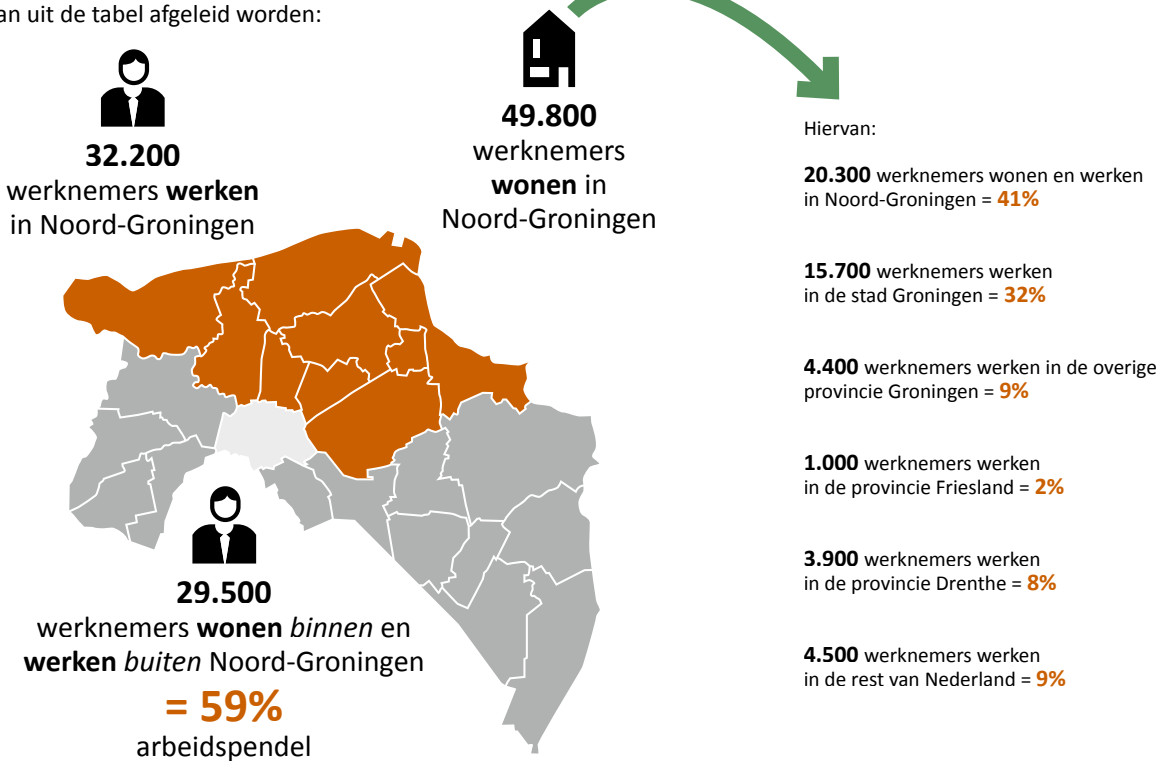
Noord-Groningen, maar er werken slechts **32.200** werknemers in Noord-Groningen. De arbeidspendel is dus aanzienlijk, vooral naar de Stad Groningen waar vanuit Noord-Groningen **15.700** werknemers werkzaam zijn (**Tabel 01 & Figuur 13**).

TABEL 01 Banen van werknemers naar woon- en werkregio, 2016 (× 1000)

WOONREGIO	WERKREGIO						TOTAAL	Uitgaande pendel	in % woonregio	inkomende pendel	in % werkregio	Pendel saldo	in %
	EBG	Stad Groningen	Overig provincie	Friesland	Drenthe	Rest Nederland							
EBG totaal	20,3	15,7	4,4	1	3,9	4,5	49,8	29,5	59%	11,9	37%	-17,6	-35%
Stad Groningen	3,1	66,2	6,3	5,7	7,2	7,7	96,2	30	31%	72,5	52%	42,5	44%
Overig provincie	3,9	24,3	51,7	5,1	13,2	9,4	107,6	55,9	52%	28,7	36%	-27,2	-25%
Friesland	1	10,3	4	226,8	7,8	27,2	277,1	50,3	18%	27,1	11%	-23,2	-8%
Drenthe	1,8	16,7	10,2	5	138	38,4	210,1	72,1	34%	51,4	27%	-20,7	-10%
Rest Nederland	2,1	5,5	3,8	10,3	19,3	6996,5	7038	41	1%	87,2	1%	46,2	1%
TOTAAL	32,2	138,7	80,4	253,9	189,4	7083,7							

3c Relatie Noord-Groningen met de rest van de provincie

Verder kan uit de tabel afgeleid worden:

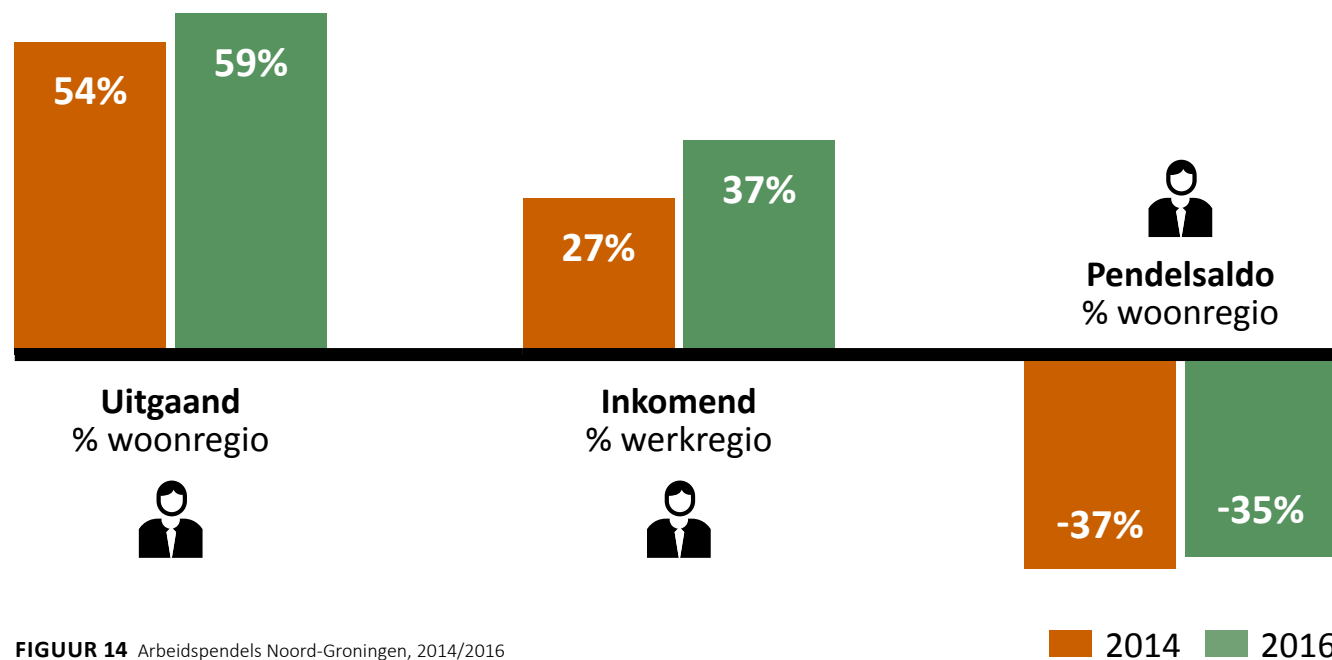

FIGUUR 13 Interactie Noord-Groningen met omringende regio's, 2016

3c Relatie Noord-Groningen met de rest van de provincie

De uitgaande pendel van Noord-Groningen (werknemers die wonen binnen en werken buiten Noord-Groningen) is in 2016 ten opzichte van 2014 toegenomen. De inkomende pendel (werknemers die werken binnen en wonen buiten

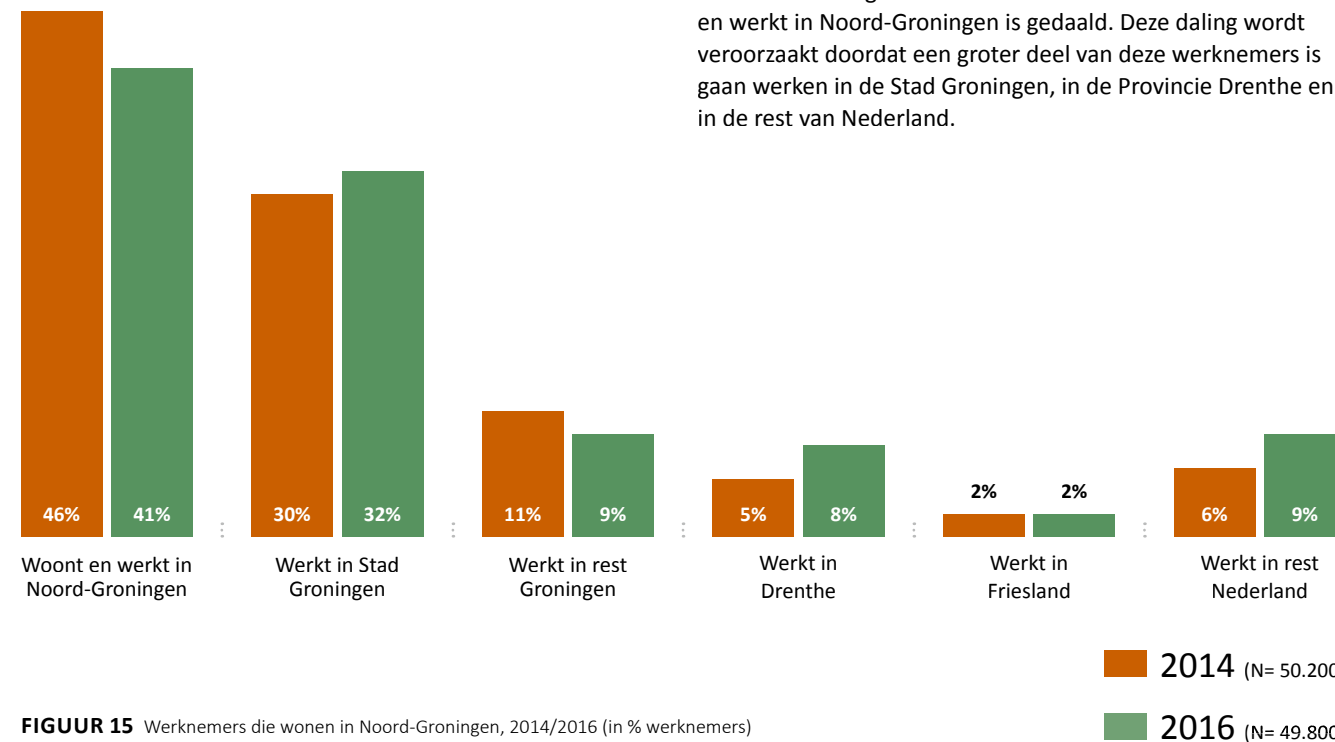
Noord-Groningen) is eveneens en iets sterker dan de uitgaande pendel toegenomen. Het pendelsaldo is hierdoor iets gedaald van -37% naar -35% (Figuur 14).

FIGUUR 14 Arbeidspendels Noord-Groningen, 2014/2016

3c Relatie Noord-Groningen met de rest van de provincie

Figuur 15 laat zien welke veranderingen tussen 2014 en 2016 plaatsvonden binnen de groep werknemers die wonen in Noord-Groningen. Het aandeel werknemers dat woont en werkt in Noord-Groningen is gedaald. Deze daling wordt veroorzaakt doordat een groter deel van deze werknemers is gaan werken in de Stad Groningen, in de Provincie Drenthe en in de rest van Nederland.

FIGUUR 15 Werknemers die wonen in Noord-Groningen, 2014/2016 (in % werknemers)

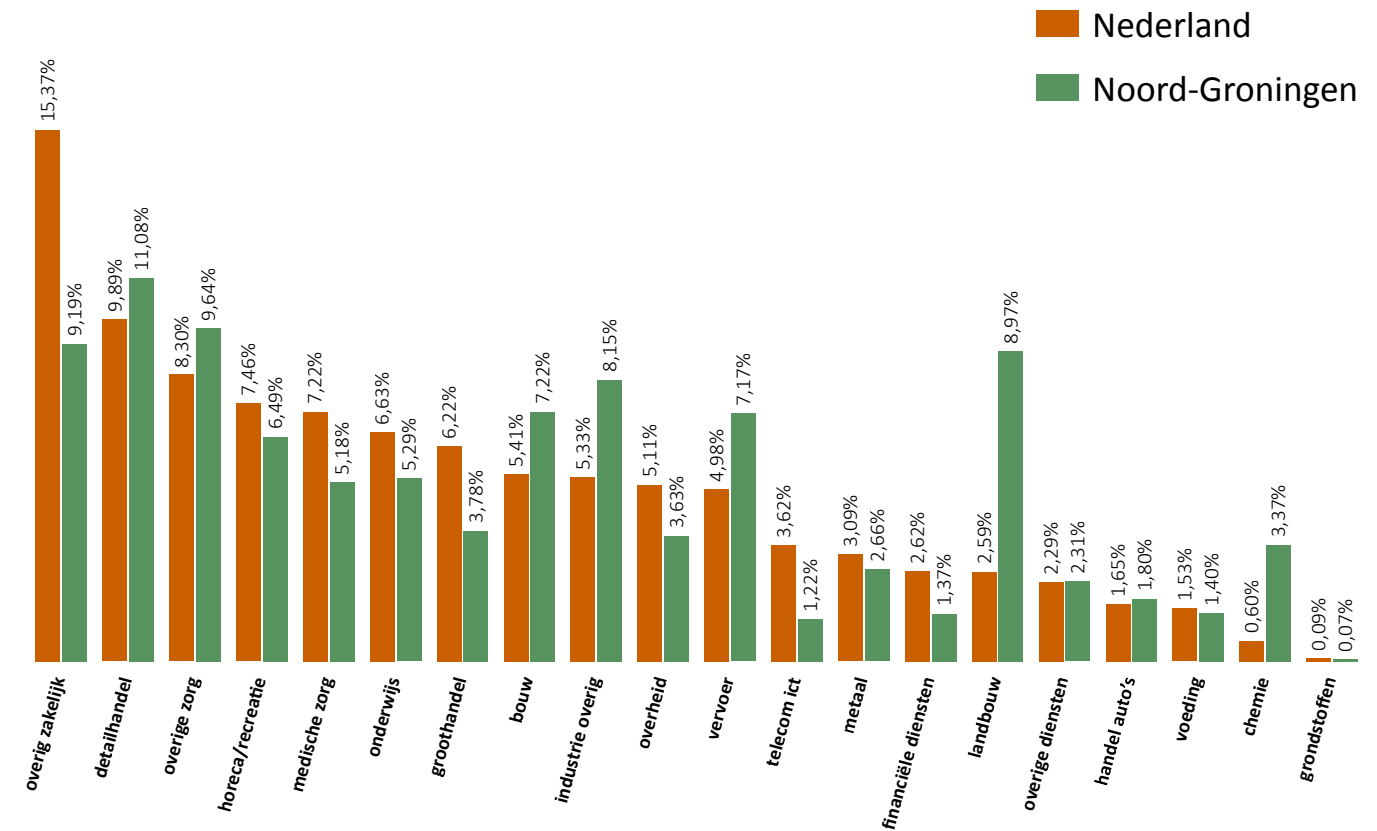

Vita van der Lijke en René Diekstra van Roadbear Studios in Oudeschip
Foto: Corné Sparideans

4 Bedrijvigheid per sector in Noord-Groningen

In **Figuur 16** staan de aandelen van verschillende sectoren in de werkgelegenheid in Noord-Groningen en Nederland weergegeven. De figuur laat zien dat in Noord-Groningen de sectoren Landbouw, Industrie (overig), Bouw en Vervoer zowel absoluut als relatief ten opzichte van Nederland groot zijn. De sector Chemie is in Noord-Groningen op zichzelf niet heel groot, maar wel relatief ten opzichte van Nederland.

4 Bedrijvigheid per sector in Noord-Groningen

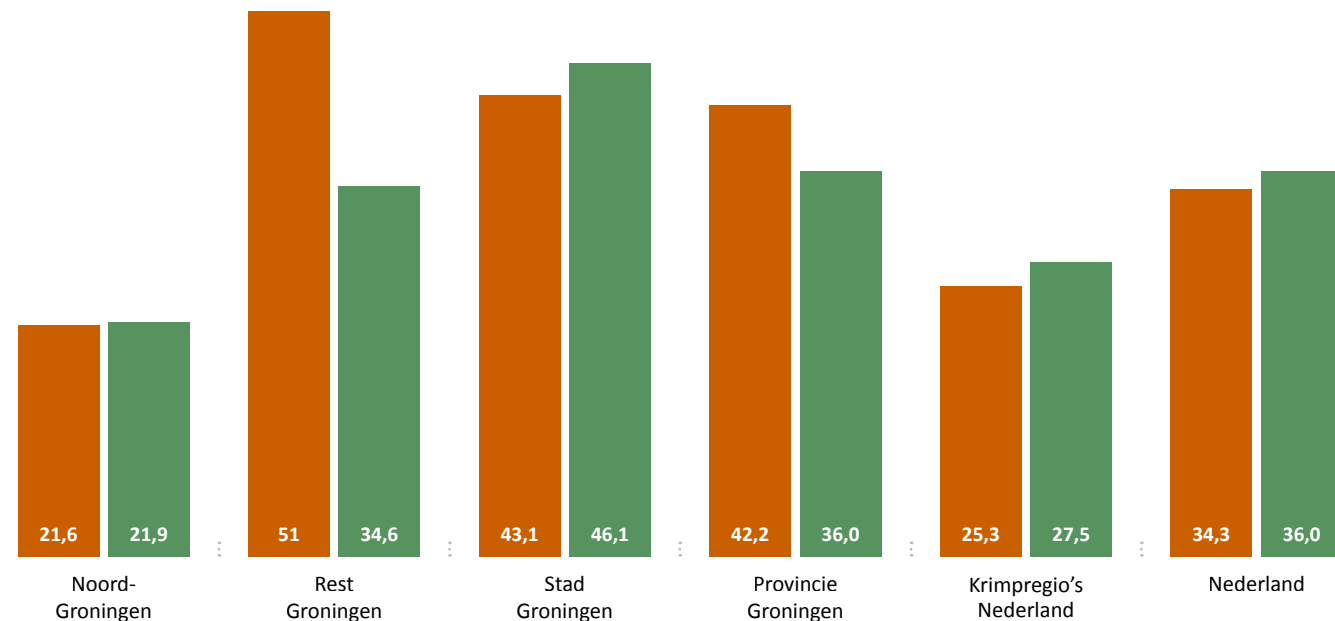
FIGUUR 16 Bedrijvigheid per sector 2017 (aandeel sector in werkgelegenheid)

4 Bedrijvigheid in Noord-Groningen

Het bruto gemeentelijk product per inwoner is in Noord-Groningen in 2017 ten opzichte van 2014 nauwelijks veranderd. Het ligt lager dan in de rest van Groningen en de krimpregio's in Nederland. Opmerkelijk is de daling in de rest

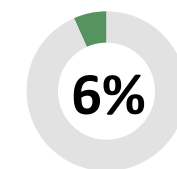
van Groningen. Deze daling is mede het gevolg van de daling van de gaswinning, de toegevoegde waarde daarvan wordt deels toegeschreven aan Hoogezand-Sappemeer (kantoor NAM) (**Figuur 17**).

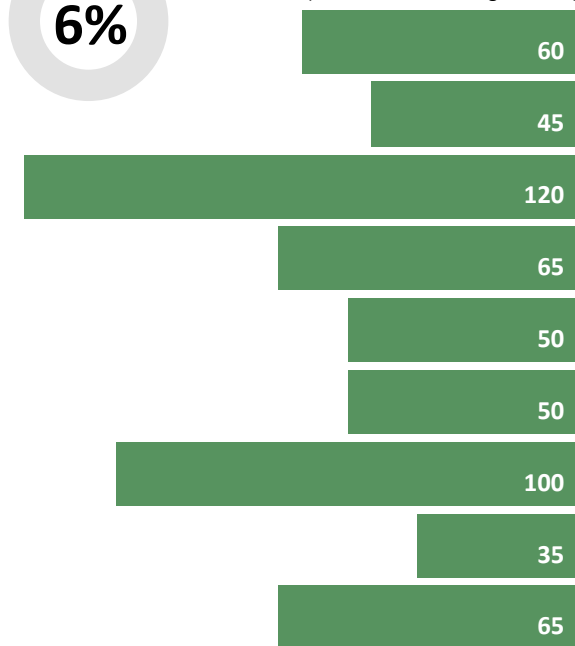
FIGUUR 17 Bruto gemeentelijk product per inwoner, 2014/2017 (toegevoegde waarde per inwoner, x € 1.000)

4 Bedrijvigheid in Noord-Groningen

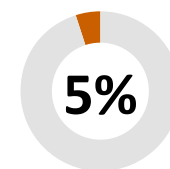
6% van alle bedrijven in 2016 in Noord-Groningen waren starters
(in 2014 lag dit percentage op 7%).

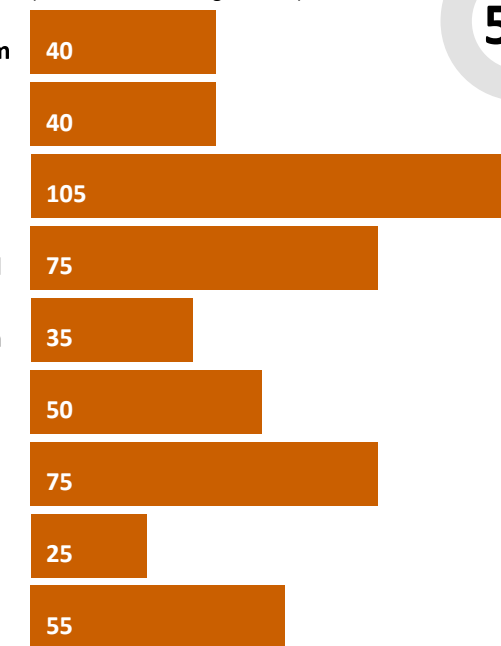
Aantal oprichtingen
(totaal Noord-Groningen = 590)

5% van alle bedrijven in 2014 in Noord-Groningen gingen failliet
(in 2014 bedroeg dit percentage eveneens 5%).

Aantal opheffingen
(totaal Noord-Groningen = 500)

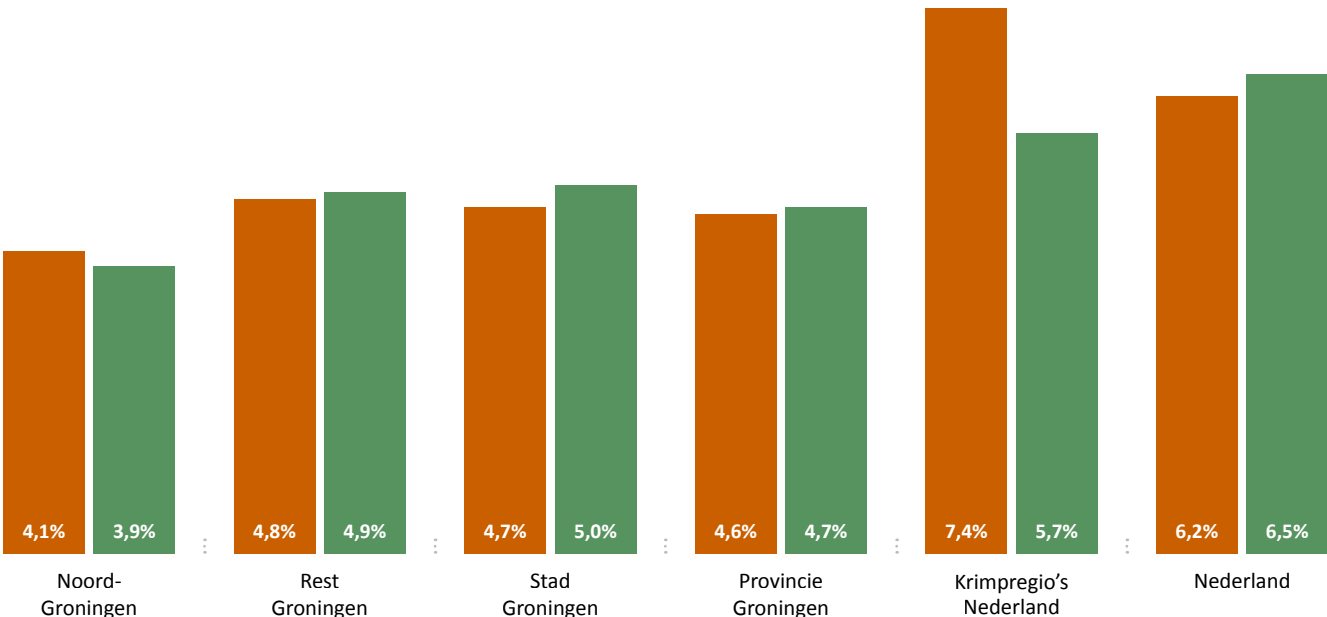

FIGUUR 18 Aantal oprichtingen en opheffingen per gemeente in Noord-Groningen in 2016

4 Bedrijvigheid in Noord-Groningen: Export

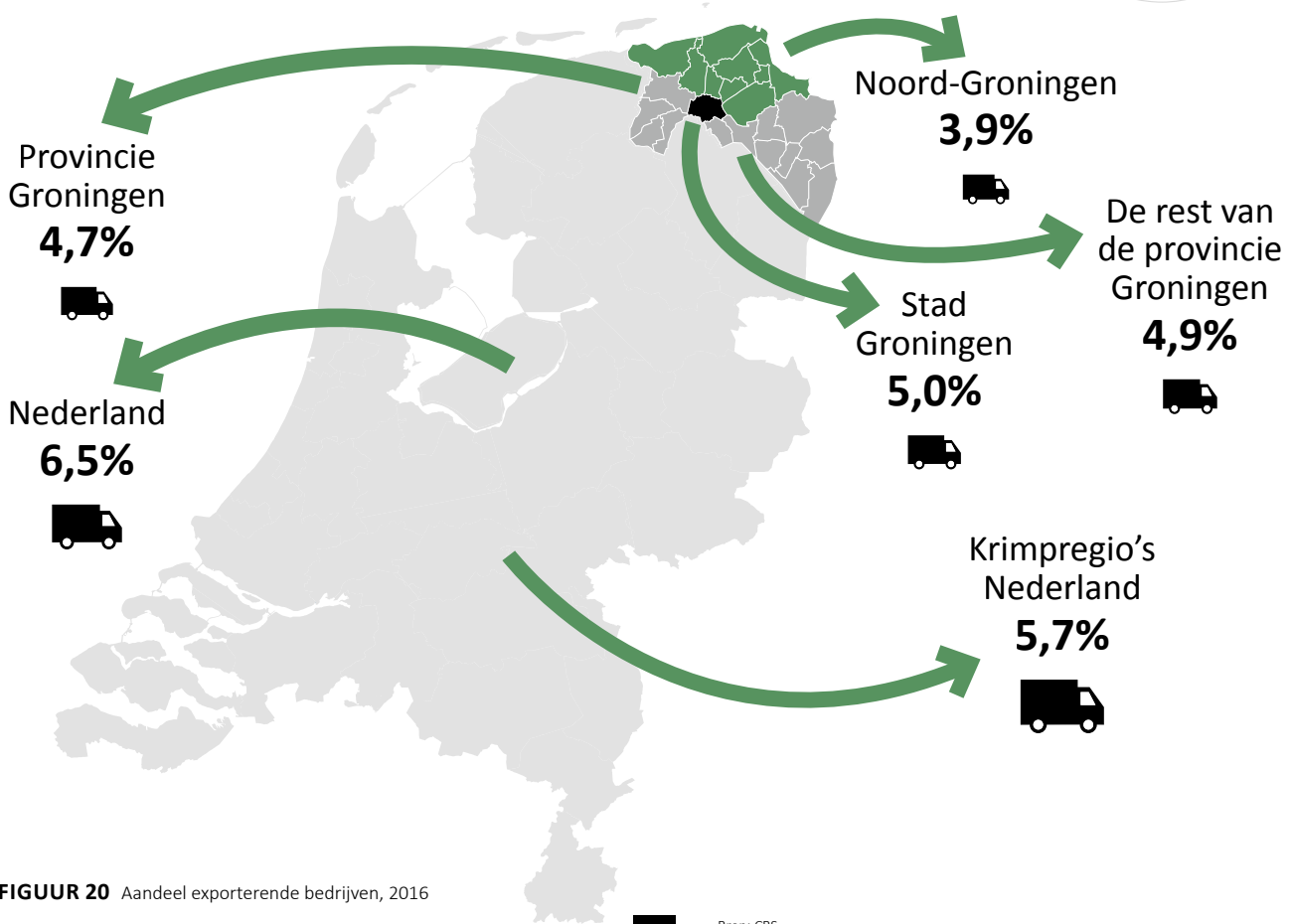
De internationale oriëntatie van de bedrijven in Noord-Groningen is tussen 2014 en 2016 weinig veranderd. Het bedrijfsleven in Noord-Groningen kent, ondanks de nabijheid van Duitsland, relatief weinig exporteurs. Noord-Groningen ligt wat het

aandeel exporteurs betreft iets onder het niveau van de rest van Groningen. Hoewel de krimpregio's in Nederland een aanzienlijke daling van exporteurs laten zien, hebben ze in dit opzicht nog wel steeds een sterkere positie (Figuur 19 & Figuur 20).

FIGUUR 19 Aandeel exporterende bedrijven, 2014/2016

4 Bedrijvigheid in Noord-Groningen: Export

FIGUUR 20 Aandeel exporterende bedrijven, 2016

Maurice Olthuis van Heftrucklaser.nl uit Zeerijp
Foto: Corné Sparideans

4 Bedrijvigheid in Noord-Groningen

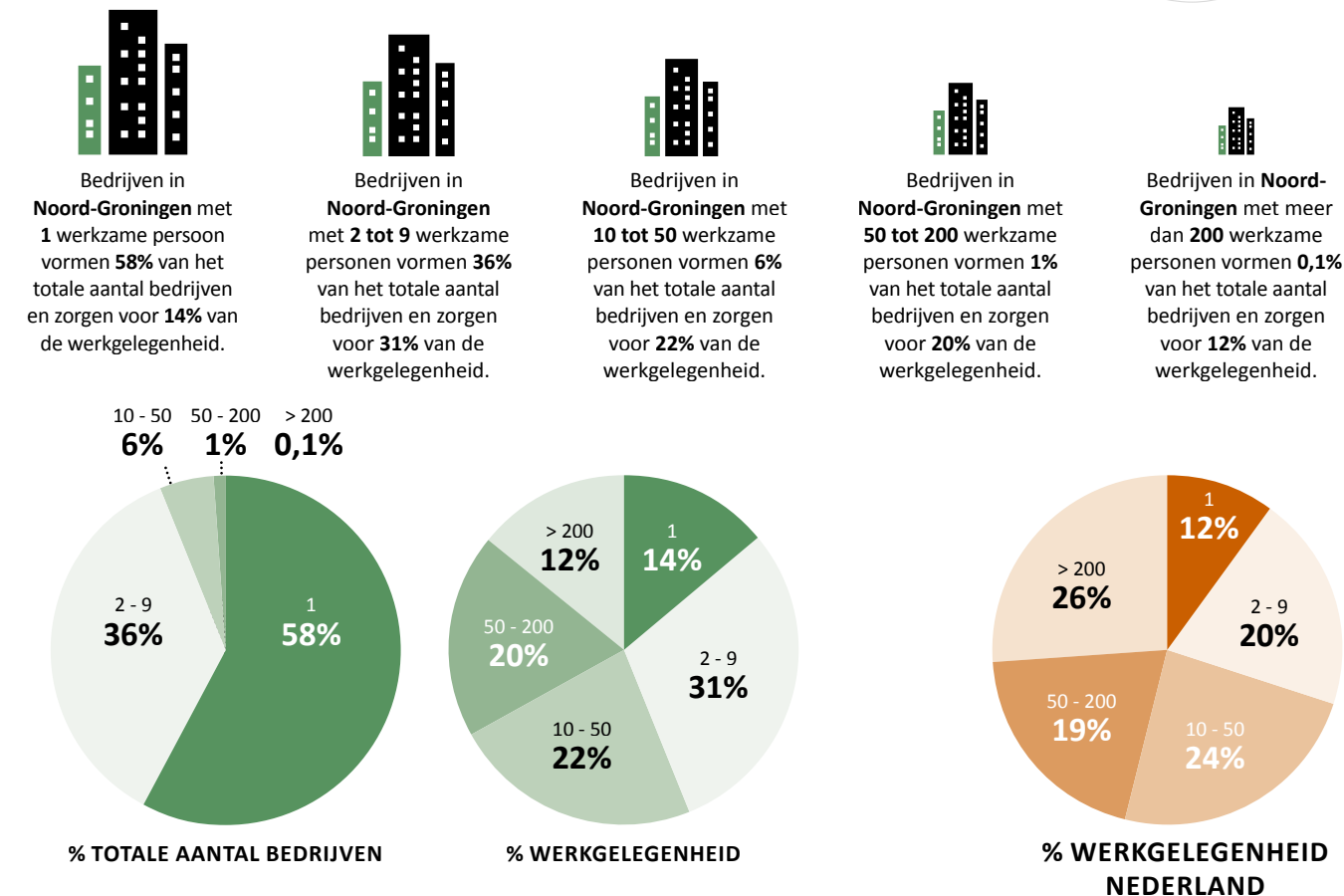
Figuur 21 laat de bedrijfsgrootte zien in Noord-Groningen. De situatie is ten opzichte van 2014 nauwelijks veranderd.

In Noord-Groningen bestaat **36%** van alle bedrijven uit bedrijven met 2-9 werkzame personen. Deze **36%** zorgt voor **31%** van de werkgelegenheid in Noord-Groningen.

Verreweg het grootste gedeelte van de bedrijven (**94%**) in Noord-Groningen heeft minder dan 10 werknemers. Deze bedrijven zorgen voor iets minder dan de helft van de werkgelegenheid (**45%**) in het gebied. In vergelijking met Nederland, waar de bedrijven met minder dan 10 werknemers goed zijn voor **32%** van de werkgelegenheid, is dit hoog.

De resterende **7%** van de bedrijven met 10 of meer werknemers in Noord-Groningen draagt zorg voor iets meer dan de helft van de werkgelegenheid (**55%**). In Nederland zorgen deze bedrijven voor bijna **70%** van de werkgelegenheid.

4 Bedrijvigheid in Noord-Groningen

FIGUUR 21 Bedrijvigheid, 2017 (naar grootteklasse wp)

Colofon

Deze Programmamonitor is in 2018 ontwikkeld in opdracht van Economic Board Groningen door en onder verantwoordelijkheid van het onderzoeksinstituut Marklinq van de Hanzehogeschool Groningen (dr. Karel Jan Alsem en drs. Jan Wever), samen met de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Rijksuniversiteit Groningen (prof. dr. Steven Brakman, prof. dr. Harry Garretsen) en Atlas voor gemeenten.

Deze publicatie is tevens Marklinq publicatie nr. 15.

Voor vragen over deze Monitor kunt u mailen naar info@ebgn.nl

Opmaak: ColtsfootMedia

Foto's: Marketing Groningen, Kees van de Veen (foto omslag), Stella Dekker, Bas Meelker, Johan Bosma, Henk Veenstra, Omega Green, Corné Sparideans.